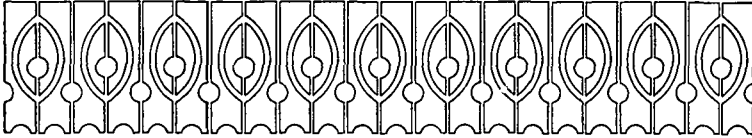

THEGANUS MŰVÉNEK
„VITA HLUDOWICI IMPERATORIS“-NAK
MAGYAR FORDÍTÁSA

1. A mi urunk Jézus Krisztus alatt, a ki uralkodik mindörökké. Az ő születésének 813-ik, dicsőséges és igaz- **813**
hitű Károly császár uralkodásának pedig 45-ik évében,¹ a ki szent Arnulfnak, Krisztus püspökének nemzetségéből született, a mint ezt atyáink hagyományából tudjuk és a mi mellett számos történeti könyv is tanuskodik. Szent Arnulf, a midőn ifjkorában még herceg volt, nemzette Ansgisus herceget; Ansgisus nemzette az idősebb Pippin herceget: az idősebb Pippin herceg nemzette az idősebb Károly herceget: az idősebb Károly herceg nemzette Pippint, a kit István római püspök királlyá szentelt és kent föl; az idősebb Pippin király nemzette Károlyt, a kit Leó, római püspök császárrá szentelt és kent föl, abban az egyházban, a hol az apostolok fejedelmének, Péternek boldog teste nyugszik, a mi urunk Jézus Krisztusnak születésnapján.²

2. Még ifjú volt a föntemplített császár,³ a midőn eljegyezte magának Hildigardot, egy nemes sváb⁴ nemzetségből való leányt, a ki rokonságban volt Gotefriddel, az alamannok hercegével. Gotefrid herceg nemzette Huochingot, Huoching nemzette Nebit; Nebi nemzette Immát; Imma⁵ pedig nemzette a boldogult Hildigard királynét.

Miután pedig említett császár őt feleségül vette, három fia született tőle, a kik közül az egyiket atyjának nevének Károlynak hívtak, a másodikat Pippinnek, a ki később Itáliában, a harmadikat pedig Lajosnak, ki Aquitaniában volt király. Sokáig élt velük atyjuk boldogan, és hasznosan oktatta őket a szabad tudományokra és világi törvényekre.

3. Ez a legifjabb fiú azonban⁶ már gyermekkorától kezdve megtanulta mindenben félni és szeretni az Istent, és bármi magánvagyonra volt, Istennek nevéért mind kiosztotta a szegények

között. Mert ő volt a legjobb a császár fiai között, a mint a világ teremtése óta gyakran megtörtént, hogy az ifjabbik fiú az idősebbiket érdemekben fölülmulta. Az emberi nem ősatyjának fiaiban tűnt ki ez legelsőbbben, abban, a kit az Úr az ő evangéliumában az igaz Ábelnek nevez.⁷ Ábrahámnak két fia volt, de az ifjabbik jobbnak bizonyult, mint az idősebb. Izsáknak két fia volt, de az ifjabbik volt a kiválasztott. Jessének sok fia volt, de a legkisebbik, a juhok pásztora, választatott és kenetett királlyá Isten parancsára, s ő lett Israel egész országának kormányzója. Az ő magvából tetszett születni egykor a megígért Krisztusnak. De hosszadalmas volna felsorolni az ilyen és ezekhez hasonló eseteket.

4. A mikor aztán az említett Lajos ifjává serdült föl, eljegyezte magának leányát a nagyon előkelő Ingoram hercegnek, a ki szent Hruotgang püspök fítestvérének fia volt. Ezt a leányt pedig Irmingardnak hívták, a kit atyja tanácsával és beleegyezésével királynévá tett, és a kitől még atyja életében három fiút nyert, a kik közül az egyiket Lothárnak, a másodikat Pippinnek, a harmadikat atyja nevéen Lajosnak hívták.

5. Károly pedig, a nagy császár, jól és hasznosan uralkodott és szerette az ő birodalmát. Uralkodásának 42-ik évében meghalt fia, Pippin, 33 éves korában.⁹ A következő évben pedig meghalt elsőszülött fia, Károly,¹⁰ a ki a főntemlített Hildigard királynétól való volt. Egyedül Lajosra maradt tehát a birodalom kormánya.

6. A midőn aztán említett császár érezte, hogy már közeledik halála napja — hiszen nagyon öreg volt — magához hívta Lajos fiát az egész hadsereggel, püspökökkel, apáttokkal, hercegekkel, grófokkal és helyetteseikkel¹¹ egyetemben; egyetemes tanácsot tartott velük az aacheni palotában teljes békével és méltósággal, intvén őket, hogy tegyenek tanúságot fia iránt való hűségükről, s megkérdeztvén őket valamennyiüket a legnagyobbtól a legkisebbig, vajjon tetszésükre volna-e, ha címét, t. i. a császári címet, Lajos fiára átruházná. Valamennyien ujjongva felelték, hogy Isten intése ez a gondolat. Ezután a legközelebbi vasárnapon¹² királyi díszbe

öltözött és fejére tette a koronát; ékes díszben és pompában járt-kelt, à mint hozzá illett. Útját a templomnak vette, melyet alapjától kezdve egészen ő építtetett, megállott egy oltár előtt, mely magasabb helyen volt építve, mint a többi oltárok, a mi urunk Jézus Krisztus tiszteletére lévén szentelve; erre egy aranykoronát tétetett, de mást, mint a mit ő hordott a fején. Miután maga és fia is sokáig imádkoztak, a püspökök és főurak nagy sokasága előtt beszédet intézett az ő fiához, intvén őt, hogy mindenekelőtt szeresse és félje a mindenható Istent, az ő parancsait tartsa meg mindenben, Istennek egyházait vezesse és védje meg a gonosz emberektől. Meghagyta neki, hogy nővéreivel és ifjabb fivéréivel,¹³ valamint unokatestvéreivel és minden rokonával szemben mindig ki nem apadó könyörületességet tanúsítson. Azután, hogy a papokat tisztelje, mint atyáit, a népet szeresse, mint fiait, a gőgös és gonosz embereket kényszerítse az üdvnek útjára, a zárdáknak támasza, a szegényeknek pedig atyja legyen. Hű és istenfélő szolgálkat állítson az ügyek élére, a kik gyűlölik az igaztalan dolgokat.¹⁴ Senkit se mozdítson el az ő tisztjéből, hacsak nem törvényes ítélet alapján és ő maga Isten és ember előtt mindenkoron kifogástalanul viselkedjék. Miután ezeket és még sok mást elmondott fiának az egész sokaság előtt, megkérdezte tőle, vajjon engedelmeskedni akar-e az ő parancsainak. Ő pedig azt felelte, hogy szívesen engedelmeskedik és hogy Isten segítségével megtartja mindazokat a parancsolatokat, melyeket atyja reá bízott. Ekkor megparancsolta neki atyja, hogy az oltáron lévő koronát a maga kezével vegye föl és tegye a maga fejére emlékeztetésül mindazokra a parancsolatokra, melyeket atyja reá bízott. És ő teljesítette atyja rendelését. Ezután szent misét hallgattak és visszatértek a palotába. Odamenet- és visszajövetkor is a fiú támogatta atyját, a mint ezt tenni szokta, mikor csak vele volt. Nehány nappal később sok és nagyszerű ajándékkal tisztelte meg őt atyja és elbocsátotta Aquitaniába. Mielőtt elváltak volna, mert megölelték és megcsókolták egymást, kölcsönös szeretetükben örömlükben sírni kezdtek. Ő Aquitaniába sietett, a császár pedig megtartotta uralmát és címét tisztességben, a mint hozzá méltó is volt.

7. Miután elváltak egymástól, a császár nem tett semmi mást, mint hogy idejét imádságra és jótékonyásra fordította, meg könyveket javított. És Krisztusnak négy evangéliumát, a melyek Máté, Márk, Lukács és János nevérol címeztetnek, halála előtt való utolsó napon is kitűnően javítgatta görög és szíriai példányok alapján. A következő évben aztán, uralkodásának 46-ik esztendejében, januárius hónapban, fürdőtétel után láz támadta meg a császárt. Mivel bágyadtsága néhány napon át folyton erősödött, hisz nem evett és nem ivott semmit, csak kevés vizet testének fölűdítéséül, a hetedik napon azután, hogy nagy fájdalmi kezdődtek, magához hívatta jó barátját Hildibald¹⁵ érseket, hogy halálában való megerősítésül átadja neki az Úr testének és vérének szentségét. Ezután, nagyon elgyengülve, átszenvedte még azt a napot, s a rákövetkező éjszakát. A következő napon¹⁶ pedig, a mint megjött a hajnal, nagyon is jól tudván, mit akar tenni, kinyújtotta jobb kezét és a mennyire erejétől kitelt, a szent kereszt jelét rajzolta homlokára, és mellét és egész testét megjelölte e jellel. Végül aztán egymás mellé nyújtotta lábait, karját és kezét mellére tette, aztán lehunyta szemét, halkan énekelvén ezt a verssort:¹⁷ „*Uram, a te kezeidbe ajánlom az én lelkem.*“ Mindjárt azután békében elköltözött, miután derék kort ért el és hosszú éveket. Testét még aznap eltemették abban a templomban, melyet maga építtetett aacheni székhelyén, 72 éves korában, az indictio hetedik évében.¹⁹

8. Az említett dicsőséges Károly császár halála után Lajos fia útra kelt az aquitániai részekből, megérkezett az aacheni palotába és minden ellenmondás nélkül átvette mindazokat az országokat, melyeket Isten az ő atyjának adott. Ez az Úr születésének 814-ik, az ő uralkodásának első éve volt. Atyja utódként főntemlített palotában telepedett meg és mindenekelőtt sürgősen elrendelte, hogy mutassák meg neki atyjának minden kincsét, a melyeket aranyban, ezüstben, nagyon értékes drágakövekben és mindennemű házi fölszerelésben bírt. Nővéreinek kiadta az őket megillető törvényes részt, és a mi megmaradt, atyja lelkiüdvéért ajándékozta el. A kincs legnagyobb részét Rómába küldte boldogult Leó

pápa idejében, s a mi ezenfelül megmaradt, mind kiosztotta a papoknak és szegényeknek, idegeneknek, özvegyeknek és árváknak egy háromszögű ezüstasztal kivételével, mely olyan volt, mintha három pajzsot egybeillesztettek volna; ezt megtartotta magának atyja iránt való szeretetéért, de ezt is megváltotta más értékes dolgon, a mit ugyancsak atyjáért adott.

9. Ezután követek érkeztek hozzá minden országból és tartományból, valamint idegen nemzetektől, a melyek mindannyian atyjának uralma alatt valának, hirül adván neki iránta való békés hűségüket és följánlották minden kényszerítés nélkül önként fakadó engedelmességüket. Közöttük voltak a görögök követei is Amalhar trieri püspök vezetése alatt, a kit boldog emlékü Károly küldött követül a konstantinápolyi uralkodóhoz, kinek neve most nem jut eszembe. Midőn ezek megérkeztek, Lajos urat találták atyjának trónján, mivel így rendelte az Úr. Kegyesen fogadta őket és hálás köszönettel ajándokaikat; barátságosan el is beszélgetett velük, a míg nála voltak. Néhány nap multán nagy kitüntetésekkel tisztelte meg és elbocsátotta őket hazájukba, előreküldvén előttük a maga követeit, hogy minden számukra szükséges dolgot előkészítsenek, a míg csak birodalma határain belül lesznek.

10. Ugyanabban az évben fönntemlített császár megújította mindazokat a rendeleteket, a melyeket atyái idejében hoztak Isten egyházai számára és a maga kezének aláírásával²⁰ erősítette meg azokat.

11. Ekközben megjöttek a beneventumiak²¹ követei, kik az egész beneventumi területet hatalmába ajánlották és megígérték, hogy évenként sok²² ezer aranyat fizetnek adóul, a mit a mai napig meg is tettek.

12. Ugyanez időben megjött Bernhard,²³ Pippinnek, a Lajos bátyjának fia és hűbéresül ajánlotta magát neki és eskü alatt ígért hűséget. Lajos úr szívesen fogadta és nagy megtisztelő ajándékokkal tisztelte meg őt; aztán minden bántódás nélkül visszabocsátotta Italiába.

13. Ugyanez időben fönntemlített császár követeket küldött birodalmának minden részébe, hogy megvizsgálják és

kinyomozzák, vajjon történt-e valakivel valamelyes igazságtalanság és meghagyta, hogy ha találunk olyant, a ki ilyesmit akarna bejelenteni, s egészen hiteles tanúkkal bizonyítani is tudná, velük együtt azonnal eleibe járuljon. Ezek elszéledvén, megszámlálhatatlan sok embert találtak elnyomatásban, részint azáltal, hogy atyai örökségüktől megfosztották, részint, hogy szabadságukból kiforgatták őket; ilyesmit pedig gonosz jellemű, rossz indulatú szolgák: a grófok és helyetteseik²⁴ szoktak cselekedni. Mindezeket az intézkedéseket, melyeket atyja idejében istentelenül gonosz kezű szolgák vittek véghez, föntemlített császár megsemmisítette. Az elnyomottaknak visszaadta atyai örökségüket, a jogtalanul szolgaságba hajtottakat fölmentette és elrendelte, hogy mindezek okmányt kapjanak, melyeket sajátkezű aláírásával erősített meg. És ezt hosszú időn át szokta volt tenni.

815 14. Uralkodásának második évében egyetemes birodalmi gyűlést tartott a szászok földjén,²⁵ a mikor is sok üdvös határozatot rendelt. Fölkeresté őt itt a danaok²⁶ békét kérő követése is, valamint az összes szomszédos pogány nemzetek is megjelentek előtte, úgyszintén a már említett Bernhard is eljött hozzá, a kit megint vissza bocsátott Italiába. Lajos király, miután birodalma határait azokon a részeken megerősítette, visszatért székhelyére, az aacheni palotába, s ott is töltötte a telet.

816 15. A következő évben hadat küldött a keleten lakó szlávok ellen, a kik fölött, miután alaposan megszorongatták őket, Isten ajándékából győzelmet is arattak. Ezután ki-ki visszatért otthonába.

16. Ugyanez évben meghalt Leó, a római pápa, és István²⁸ lépett az ő örökségébe. Azután, hogy a pontificatust elnyerte, tüstént megeskette az egész római népet a Lajos iránt való hűségre; és követeket küldött említett császárhoz, tudtúl adván neki, hogy nagyon szeretne találkozni vele, bárhol, a hol neki éppen tetszik. Ennek hallatára viharzó örömben tört ki és azonnál követeket küldött a szentséges pápa elébe, hogy megvigyék neki sokszoros üdvözlését, s szolgálatára legyenek. Követei után maga Lajos király is elébe

sietett a főntemlített pápának. A mikor a nagy rheimsi síkságon összetalálkoztak, mindketten leszállottak lovukról és a fejedelem, háromszor borulván le egészen a földre a szentséges pápa lábai előtt, a mikor harmadszor is fölkel, ezekkel a szavakkal üdvözölte a pápát, mondván:²⁹ *Áldott, ki jön az Úrnak nevében. Az Isten az Úr, a ki világot gyűjtött előtünk.* A pápa így válaszolt: *Áldott legyen a mi Urunk Istenünk, a ki megadta szememnek látnia a második Dávid királyt.* Békés egyetértésben megölelték és megcsókolták egymást, s azután a templomba siettek. Hosszú imádkozás után fölállott a pápa és papsága jelenlétében ünnepélyes hangon dicsőítő beszédet:³⁰ mondott a királyhoz.

17. A pápa azután sok és nagy ajándékkal tisztelte meg őt, összes nagyjait és szolgálait, valamint Irmingard királynét is. A következő vasárnapon³¹ pedig a templomban, még a szent mise előtt, a papság és az egész nép jelenlétében császárrá szentelte és kente föl őt és egy csodás szépségű, nagyon értékes drágakövekkel kirakott koronát tett föl a fejére, a melyet erre a célra hozott magával. És Irmingard királynőt Augusta-nak (császárnőnek) nevezte és fejére aranykoronát tett. A míg ott tartózkodott a szentséges pápa, mindennap tárgyalást folytattak Isten szent egyházának javát illetőleg. Miután a császár nagy és számtalan ajándékkal tisztelte meg őt, háromszor sőt még többször annyival, mint a mennyit kapott, mert mindig az volt a szokása, hogy inkább adjon, mint kapjon, visszabocsátotta őt Rómába, követeket is küldvén vele azzal a parancscsal, hogy egész útja alatt tisztességgel szolgálatára legyenek.

18. Miután Rómába visszatért, főntemlített pápa néhány nap mulva³² meghalt. Csakhamar azután némely csodajelben Isten világosan kinyilvánította, hogy ő életében igaz tisztelője volt Istennek. Utána Paschalis pápa következett.

19. Innen visszatért a császár és megérkezett székhelyére, az aacheni palotába. Ő pedig napról-napra gazdagabb lett a szent erényekben, a mit hosszú volna elősorolni. Termete pedig középnagyságú volt, szemei nagyok és fénylők, tekintete nyílt, orra hosszú és egyenes, ajka nem tulságos vastag és nem is

vékony, melle hatalmas, vállai szélesek, karja nagyon erős, úgy hogy a nyilazásban, vagy a lándzsadobásban őt senki sem tudta utolérni; keze hosszú, ujjai egyenesek, lábszárai hosszúak és természetéhez képest vékonyak, lába hosszú, hangja férfias. A görög és latin nyelvekben alapos műveltsége volt, de a görögöt jobban értette, mint beszélte; a latint ellenben úgy beszélte, mint anyanyelvét. Minden iratban egész világosan ismerte azoknak lelki és erkölcsi értelmét, nem különben az örök életre vonatkozó magyarázatukat is.³³

A nemzeti énekeket, melyeket ifjúkorában tanult, megvetette, azokat sem olvasni, sem hallani, sem tanítani nem akarta. Erős, tagbaszakadt ember volt, sürge és tevékeny, lassú a haragra és gyors a könnyörületre. A hányszor reggelenként — mindennap — a templomba ment imádkozni, letérdelvé, homlokával megérintette a padlót, aztán sokáig imádkozott alázatosan, néha könnyek között; és mindig ékeskedett is minden jó erényben. Annyira adakozó volt, hogy — a miről sem a régi könyvekben, sem a mostani időkben sohasem hallottunk — azokat a királyi falvakat, melyeket atyja, nagyatya és dédatya birtak, híveinek engedte át örökös birtokul, miről okmányokat állíttatott ki, s azokat gyűrűjének rányomása, meg sajátkezű aláírása által erősítette meg. Ezt pedig hosszú időn át szokta volt tenni. Ételen és italban mértékletes volt, öltözetében meg egyszerű. Sohasem pompázott aranyos ruhában, kivéve a legnagyobb ünnepeket, a mint elődei is szokták tenni. Akkor, ilyen napokon, az ingen és lábravalón kívül nem vett magára másfélét, csak aranyszövetű öltönyöket: aranyos tunikát, aranyos övet és ragyogó aranyos kardot, aranyszövésű köpenyt és aranyos lábvértet viselt, fején meg aranykoronát, kezében aranyos botot. Sohasem nevetett hangosan, még akkor sem, mikor nagy ünnepek alkalmával a nép mulattatására zenészek, bohócok és színészek lépven elő az ő asztalához énekesekkel és citherásokkal egyetemben, a nép megfelelő mértékben³⁴ jelenlétében is kacajra fakadt, ő még fehér fogait sem mutatta sohasem nevéttében. Ebéd előtt mindennap elemózsiát osztott ki a szegények között, s bárhol volt is, mintha vendégfogadó lett

volna háza.³⁵ Augusztus havában pedig, a mikor a szarvasok jól meghíztak, vadászattal töltötte idejét egészen addig, míg a vadkan-időszak eljött.

20. Mindenben bölcsen és elővigyázattal járt el és semmit sem tett megfontolás nélkül, csakhogy többet bízott tanácsosaira, mintsem szükséges lett volna; ezt a gyakori zsolttár-énekelés és állandó olvasás idézte elé, meg valami más, a minek nem ő volt az oka. Mert már régóta megvolt az a nagyon rossz szokás, hogy a legalacsonyabb rendű szolgálk közül lettek főrangú püspökök, s ezt ő nem akadályozta meg. Pedig ez a legnagyobb baj a keresztény népre nézve, a mint a királyok könyve is bizonyítja Jeroboamról, Nabad fiáról, a ki rabszolgája volt Salamon királynak, s utána ő nyerte meg a hatalmat Israel fiainak tíz törzse fölött. Ezt mondja ugyanis róla az írás: *Ézen szavak után ugyan nem tére meg Jeroboám az ő gonosz útáról, hanem ellenkezőleg, papokat rendelt a nép legutolsói közül a magas helyeken való kápolnákba. És a ki neki tetszik vala, annak a kezét töltötte meg, hogy lenne a magas helyeken való kápolnáknak papja. És e dolog ada okot Jeroboám házának büntetésére, hogy kigyomláttatnék és eltöröltetnék a föld színéről.*³⁶ Az ilyenek, mihelyt elérik a hatalom tetőpontját — bármilyen barátságosak és bizalmasak voltak is addigelé — most mindjárt haragosak, civakodók, rágalmazók, makacsok, igazságtalanok kezdenek lenni, minden alattvalójukat megfenyegetik, s hasonló dolgok által törekednek arra, hogy tőlük mindenki féljen, s hogy őket mindenki magasztalja. Alacsony rokonságukat rögtön iparkodnak kiragadni megérdemelt szolgáltságuk jármából, s őket szabad sorba helyezni. Némelyiküket kitanítatják a szabad tudományokban, másikat nemes nőkkel házásítják össze, s viszont nemes fiaikat arra kényszerítenek, hogy az ilyenek leányrokonait vegyék nőül. Mert senki sem élhet velük békében, csak egyedül azok, a kiknek velük ilyen összeköttetések vannak; a többiek azonban nagy szomorúságban, sirásban és jajgatásban töltik napjaikat. Az említettek rokonai bizony, mihelyt valamelyes értelmiségre tesznek szert, a nemesrangú öregeket kinevetik és lenézik; mindjárt fenhéjázók, állhatatlanok, kicsapongók, sze-

méremetlenek és tiszteletlenek: ugyancsak kevés jó marad meg rajtuk. Miután tehát ezek az uruk iránt köteles szent tiszteletet eldobják maguktól, nem akarják megérteni a kánoni írást, mely az apostolok gyülekezetének nevezetik, a hol t. i. ezeket mondja (az Úr): *Ha a püspököknek szegény szülei vannak, adjon nekik annyit, mint a szegényeknek, hogy az egyházi vagyón el ne pusztuljon.*³⁷ Szent Gergelynek „pastoralis” című könyvét nem akarják elismerni.³⁸ Mert bizony senki sem hiszi, hogy viselkednek ők, csak azok, a kik ezt a bajt szüntelenül tűrni kénytelenek. Rokonaikat pedig mihelyt valamelyes értelmiségre tettek szert — a mi nagyon veszedelmes annak is, a ki adja, annak is, a ki kapja — az egyházi rend kötelékébe vonják be. S jóllehet némely dolgokban jártasok is, mégis sokkal több a bűnük, mint a tudományuk. Gyakran megtörténik, hogy az egyház pásztorai nem meri a kánoni igazság elé szólítani a hanyagokat és kártevőket, épen rokonainak bűnei miatt; ezt a szent tisztséget némelyek gyakran nagyon is lenézik, mivel ilyen emberek állnak az élén. És ezért bár tetszenék Istennek most és mindörökre gyökerestől kiírtani ezt a nagyon rossz szokást a királyok és fejedelmek lelkéből, hogy többé elő ne forduljon a keresztény világban. Ámen.

817 21. Főntemlített császár azonban Lothár fiát jelölte ki arra, hogy halála után átvegye tőle mindazokat az országokat, melyeket isten atyjának keze által adott át neki, és hogy ő viselje atyjának címét és méltóságát. A másik két fiú ezért megharagudott.

22. Ugyanez évben Bernhard, Pippinnek egyik ágyasától született fia, gonosz emberek ösztökélésére fölkelt nagybátyja ellen, s a hatalomból kibuktatni akarta.³⁹ Tudniillik mindig akadtak gonosz tanácsadói. Mihelyt a császár erről értesült, útnak indult aacheni palotájából és megérkezett Cavillo⁴⁰ városába; itten találkozott Bernharddal és gonosz tanácsadóival, a kik jelentkeztek előtte és őrizet alá helyeztettek. A császár pedig itt ülte meg az Úr születésnapját.

818 Innen visszatért székhelyére, Aachenbe, és husvét után nagy birodalmi gyűlést tartott, a hol vizsgálat alá vette a hűtleneknek minden effajta hitvány összeesküvését. Kiderült

aztán, hogy ebben a lázadásban többen voltak részesek frankok és langobardok egyaránt; ezeket mind halálra ítélték a püspökök kivételével, a kiket később vallomásuk alapján méltóságoktól megfosztottak. Ezek voltak Anselm, milanói, Theodulf, orléansi, és Wold, cremonai püspök. A többiekre kiszabott halálos ítéletet a császár nem akarta végrehajtani; tanácsosai azonban megvakították Bernhardot, valamint bűnös társait: Egitheust, Reginhardot és Reginhart is; ez utóbbi fia volt Hardrad leányának, az egykori hűtelen austriai hercegnek,⁴¹ a ki régen ezelőtt föl akart kelni Károly császár ellen, hogy birodalmát meggyöngítse, és a kit magát is ugyanarra a büntetésre ítélték, mint a melyet leánya fiának kellett elszenvednie cinkostársaival együtt.

23. Bernhard harmad napon megvakíttatása után⁴² meghalt. A császár ennek hallatára jó hosszú időn át nagy fájdalommal siratta őt és minden püspöke előtt megvallotta és ítéletük alapján bünbánatot vett magára azért a nagy bűnért hogy nem akadályozta meg tanácsosait e megcsonkítás végrehajtásában. Ezért is lelkének megtisztulásáért sok ajándékot adott a szegényeknek.

24. Ugyanekkor elrendelte, hogy testvérei: Drogo, Hug és Theodorich,⁴³ fölvegyék a tonsurát, hogy a vizályt lecsöndesítse; aztán kitaníttatta a szabad tudományokban, s később is tisztességgel ellátta őket: Drogonak püspökséget, Hugnak kolostorokat⁴⁴ adományozott.

25. Majd Britanniába⁴⁵ vonult a császár hadserege élén, a hol is, miután hercegüket Murcomannust megölték, azt az egész földet hatalma alá hajtotta. Mikor innen visszatért, Irmingard királynét lázbetegségben találta, ki néhány nappal később békében meg is halt.

26. A következő évben nőül vette Welfnek, az egyik **819** legelőkelőbb bajor nemzetség sarjának, Judith nevű hajadon leányát, a ki anyja, Eigilwi, révén a legelőkelőbb szász nemzetséghez tartozott; ő lett tehát a királyné, t. i. nagyon szép volt. Ugyanez évben egyetemes birodalmi gyűlést tartott Ingelheim királyi községben.

27. A következő évben hadsereget küldött a keleten **820**

- lakó szlávok ellen, a kiknek Liduit⁴⁷ nevű vezérét megszalasztották és földjét elpusztították. Innen aztán megint hazatértek.
- 821** 28. A következő évben egyetemes birodalmi gyűlést tartott és ugyanakkor Lothár, a királynétól való elsőszülött fia, nőül vette Hug grófnak leányát, a ki bizonyos Etich nevű herceg nemzetségéből való, s minden embernél félnélkebb volt. Ugyanis olyas történeteket beszélt el neki az ő haza népe, hogy egykor még a lábát sem merete kitenni a kerítésen kívül. Már ekkor fenyegetett részéről (t. i. a Lotháréről) a hűtlenség, melyet főntemlített apósa és sok más gonosz embernek sugallatára atyja iránt tanúsított. Onnan aztán Lothár feleségével együtt Wormsba ment vissza.
- 822** 29. A következő évben egyetemes birodalmi gyűlést tartott az attiniacumi székhelyen.⁴⁸ Lothár fiát feleségével, Irmingardával együtt onnan Italiába küldte. Azután a császár is útra kelt és Frankfurtba ment, ott töltvén az Úr születése ünnepét.
- 823** 30. Azután követekül küldte Rómába a tisztelendő apátot és presbytert Adalungot⁵⁰ meg Hunfried rhätiai⁵¹ herceget, a miatt az illetlen gyanúsítás miatt, mellyel a római nép illetve Pascalis római pápát, azzal vádolván őt, hogy többeket meggyilkoltatott. Főntemlített pápa a Lateránban nevezett követek, a római nép, 34 püspök, öt presbyter és diaconus jelenlétében esküvel tisztázta magát. E követek távozása után nem sokára meghalt főntemlített pápa, kinek holttestét a római nép nem akarta Szent Péter apostol templomába temetni, mindaddig, a míg Jenő pápa nem lépett örökébe, s maga meg nem parancsolta, hogy azon a helyen temessék el testét, melyet életében maga építtetett.
- 824** 31. A következő évben a császár másodszer is Britanniába vonult, s azt az egész földet kegyetlenül pusztította lakóinak hűtlensége miatt.
- 825** 32. A következő évben Aachenben volt egy nagy hadsereggel, a hova megjöttek a bulgárok követei nagy ajándékokkal; jóságosan fogadta őket és azután haza küldte.
- 826** 33. A következő évben pedig az ingelheimi királyi palotában tartózkodott, a hova eljött a danaok közül való Heriolt,

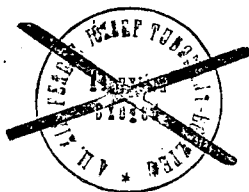
a kit a császár emelt föl a keresztelő szent kút mellől,⁵³ a feleségét pedig Judith császárné emelte föl. Ekkor a császár neki adta Frisiának nagy részét és kitüntető ajándékokkal tisztelvén meg őt, követeivel együtt békében elbocsátá.

34. A következő évben hadseregét a saracénok ellen **827** küldte. A másik évben útra kelt Ingelheimból, s miután egyete- **828** mes birodalmi gyűlést tartott, megérkezett Commerciacumba.⁵⁴

35. A következő évben Wormsba ment, a hol is Károly **829** fiának, a ki Judith császárnétól született, átadta az alamann földet, Rhätiát és Burgundiának egy részét, fiainak: Lothárnak és Lajosnak jelenlétében; meg is haragudtak ezért ők, valamint testvérük, Pippin is.

36. A következő évben aztán a császár elhagyta aacheni **830** palotáját és Compendiumba⁵⁵ ment, a hol fia, Pippin, találkozott vele atyjának főrangú uraival egyetemben, u. m. Hilduvin főkaplással,⁵⁶ Jesse ambianumi⁵⁷ püspökkel, Huggal⁵⁸ és Matfrieddel,⁵⁹ Elizachar apáttal, Gotfrieddel és még sok más gonosz emberrel, a kik a császárt az uralomból kibuktatni akarták; ezt azonban megakadályozta szeretett Lajos fia. Ezek az említett gonoszok sok ártalmas dolgot vétettek szemére, ezeket elmondani és elhinni is bűn volna. Azt mondták, hogy Judith királynét meggyalázta bizonyos Bernhard⁶⁰ herceg, ki a királyi nemzetségből való volt és a császárnak keresztfia, mindezt persze hazudták; hatalmukba kerítették Judith királynét, s erőszakkal fátyolt adván reá kolostorba küldték, testvéreit, Konrádot és Rudolfot megnyirták és kolostorba küldték.

37. Ugyanez évben a császár elment Niwimagum⁶¹ kastélyba, mely a Waal nevű folyó mellett fekszik; ide birodalmának minden részéből nagy tömeg ember gyűlt össze, közöttük főntemlített ellenségei is, kiket a császár hatalmába kerített, s őrizet céljából szétszította őket. Lothár fia pedig esküvel ígért hűséget, hogy jövőre soha olyasmit nem fog tenni. Ugyanitt Jessét is letették a püspökök igazságos ítélete alapján. Jelen volt hasonló nevű fia is, a ki minden munkájában segítségére volt atyjának. Onnan a császár székhelyére, Aachenbe ment, a hol találkozott feleségével, a kit tisztességgel

fogadott, mivel így rendelte Gergely római pápa más püspököknek igazságos ítélete alapján.

831 38. A következő évben pedig a császár theodoi⁶² palotájában tartózkodott fiaival Lothárral és Lajossal; ott megjelent említett Bernhard herceg is és tisztázta magát a fõntemlített gyalázat alól, miután senki sem akadt, ki az említett dolgot fegyverrel rábizonyítani mert volna.

832 39. A következõ évben aztán husvét után az a hír terjedt el, hogy hasonló nevű fia (Lajos) Lothár tanácsára ellenségképen akarja fölkeresni atyját és egészen szent Nazarius kolostoráig haladt előre, a hol rövid ideig tartózkodott, addig, a míg atyja Magontiába⁶³ érkezett, s egybegyűjtött hadával utána indult. Nevezett fia azonban visszatért hazájába⁶⁴ és várta atyjának megérkezését, magát megvédelmezni akarván vele szemben. Mikor azonban atyja megérkezett, magához rendelte õt, s szívesen is fogadván, békés megbeszélést tartottak, s néhány nap multán nagy szeretetben elváltak. A fiú otthon maradt, atyja visszatért Franciába.

40. A mikor pedig Frankfurt székhelyére érkezett, ottan eleibe jött Lothár fia, s engedélyt kért atyjától, hogy tisztázhassa magát arra nézve, hogy õ sem akarataival, sem buzdításával nem mûködött közre azokban a bajokban, melyeket õccse okozott atyjának; s hogy ez mennyire igaz, nagyon sokan tudják.⁶⁵

41. Mialatt a király ugyanezen a helyen tartózkodott, híre jött, hogy Pippin fia lázadást akar szítani atyja ellen. Ő nagy gyorsan Limodia⁶⁶ városáig vonult ellene, s megparancsolta fiának, hogy feleségével és gyermekeivel együtt menjen Franciába. Atyja parancsát vevén, elõször is elment egészen Theotuadum⁶⁷ székhelyig, de onnan visszafordult, s gyorsan Aquitániába sietett. A császár azután visszatért székhelyére Aachenbe, a hol kevés ideig maradt. Innen Wormatia városába ment még a quadragesima szent ideje elõtt.

833 42. Husvét után arról értesült, hogy fiai ismét hozzá akarnak jönni nem békés szándékkal. Hadseregét összegyűjtven, elejükbe sietett egészen addig a nagy térségig, mely Argentoria és Basila⁶⁸ közt terül el és a melyet még ma is

a hazugság mezejének (Campus mendacii)⁶⁹ neveznek, a hol nagyon sok embernek hűsége lett semmivé. Fiai pedig Gergely⁷⁰ római pápával jöttek elébe, s bármit követeltek is tőle, atyjuk semmiben sem engedett. Nehány nappal később tárgyalásra jöttek össze a császár és nevezett pápa, a hol rövid beszélgetés után a pápa nagy és sok ajándékkal tisztelte meg őt. Miután mindketten visszatértek sátorukba, a császár pompás ajándékokat küldött említett pápának Adalgund, a tiszta tiszteletreméltó apát és presbyter által. Akkor többen, főleg a kik annak előtte is bántották, azt tanácsolták, hogy hagyják el a császárt és pártoljanak át fiaihoz; mivel a többiek engedtek, egyik éjen legnagyobb részük ott hagyta őt és sátrikat elhagyván, a fiúkhöz mentek át. A következő reggelen néhányan, a kik visszamaradtak,⁷¹ a császárhoz mentek, a kiknek ezt parancsolta, mondván: *menjeteK, úgymond az én fiaimhoz. Nem akarom, hogy értem egyetlen ember is kárt szenvedjen életében, vagy testében.* És ezek sűrű könnyek között elhagyták őt.

Ekkor már felesége is kezükben volt, kit elszakítottak tőle, esküvel erősítvén, hogy nincs szándékukban sem megölni, sem megcsonkítani őt,⁷² hanem azonnal elküldték az itáliai Tartuna⁷³ városába és ott tartottak őrizet alatt. Nem sokkal később kezükbe kerítették atyjukat is és magukkal vitték őt, majd elváltak egymástól; Pippin Aquitaniába ment, Lajos Bawariába.

43. Lothár pedig magával vitte atyját Compendium városába és itt a püspökökkel, meg sok másokkal egyetemben nagyon sok bántalmat okozott neki. Megparancsolták neki, hogy vonuljon kolostorba és maradjon is ott egész élete végéig. Ő azonban vonakodott, s nem egyezett bele akaratukba. Ugyanis a püspökök mindnyájan keményen ellene voltak és pedig leginkább azok, a kiket legalacsonyabb szolgálisorsból emelt föl tisztségükre, s ezekkel, a kiket idegen nemzetek tagjaiúl ilyen magas polcra juttatott.

44. Ekkor kiválasztottak egy szemérmetlen és nagyon durva embert, a kit Eborheimsi püspöknek hívtak, ezt az ősrégi szolgatörzsből valót, hogy a többiek hazugságaival a császárt embertelenül bántalmazza. Hallatlan dolgokat beszél-

tek és hallatlan dolgokat követtek is el, mindennap gyalázó szemrehányásokat tevén neki. Oldaláról leoldották a kardot és a maga szolgálainak ítélete alapján vezeklő szőrcsuhát adtak föl reá. Ekkor beteljesült Jeremiás próféta mondása: *A szolgák uralkodtak rajtunk.*⁷⁴ Óh milyen jól visszafizettél neki! Szabaddá tett téged, nem nemessé, mert ez lehetetlen. A szabadság után biborba és palliumba öltöztetett téged; te pedig szőrcsuhát adtál reá. Ő fölemelt téged, érdemetlent, a papi méltóság csúcsára; te pedig hamis ítélettel el akartad őt űzni atyái trónjáról. Kegyetlen, miért nem értetted meg az Úr tanítását: *Nem feljebb való a szolga az ő uránál.*⁷⁵ Miért vetted meg annak az apostolnak parancsolatait, a kit egészen a harmadik égbe ragadtak föl, hogy az angyalok között tanulja meg, milyen parancsokat adjon az embereknek? Ő ezeket rendeli, mondván: *Minden lélek a felső hatalmasságoknak engedelmes legyen, mert nincsen hatalmasság, hanem Istentől.*⁷⁶ Ismét egy másik azt mondja: *Az Istent féljétek, a királyt tiszteljétek. Szolgák, a ti uraitoknak engedelmesek legyetek minden félelemmel, nemcsak a jóknak és mértékleteseknek, hanem a keményeknek is.*⁷⁷ Te azonban nem félted Istent, s a királyt nem tisztelted. Ha pedig bárki is elnyerheti Isten kegyelmét, ha ezeket a parancsolatokat megteszi, bizonyára Isten haragja lesz osztályrésze annak, ki azokat megveti. Kegyetlen, ki volt a te tanácsadód, avagy a te vezetőd? Nemde az, a ki király a gögösség minden fia fölött? aki azt mondta az Úrnak, az ő teremtményének: *Mindezeket néked adom, ha leborulva tisztelenedsz engemet!*⁷⁸ Óh uram Jézus Krisztus, hol volt a te angyalod, a ki Egiptomnak minden elsőszülött gyermekét egy éjen át könnyű szerrel kiirtotta? és az, a ki az assyrok táborában, Sennacheribb, e gonosz király alatt, egyetlen éjen 185000 hűtlen embert ölt meg, a mint erről Ezsaiás próféta tanuskodik.⁷⁹ Avagy az, a ki az ifjabbik Heródest beszéde közben úgy lesújtotta, hogy nemsokára férgek rágódta rajta?⁸⁰ És te föld, a ki őt akkoriban hordoztad, miért nem nyitottad meg a torkodat, hogy elnyeljed őt, mint egykor Dathannal és Abironnal tetted? Te nem értetted meg a te hármas törvényedet, mely így szól:⁸¹ *Abrak, korbács és teher a számárnak,*

kenyér, büntetés és munka a szolgának. Terólad jövendőt Zachariás próféta, mondván:⁸² *Nem fogsz élni, mert hazugságot mondtál az Úrnak nevében.* Isten nyilvánvalóvá tette a te rosszaságodat és megtartotta számára a hatalmat és az ő dicsőségét. Nagyravágyásod és hazugságod miatt nagy gonoszságban elveszítéd magad. Súlyedj hát a gyalázatba egészen életed végéig. Nagyravágyásodnak és hamisságodnak lejtőin növekedjék napról-napra a te gyalázatod, valamint a kicsiny szám a legnagyobbra nő meg a számtani tudomány által. Kegyetlen, eddigelé még nem teljes a te kánon szerint való büntetésed; de nagyon szükséges, hogy teljessé váljék a te nagyobb gyalázatodra. A te atyáid kecskepásztorok voltak, s nem fejedelmi tanácsadók. Te a többiek ítélete alapján elmozdítottad Jessét⁸³ a papi méltóságból; most megint visszahelyezted őt az előbbi állásba. Vagy akkor, vagy mostan hamis volt a te ítéleted; utánzója voltál annak, a kiről a költő így énekel az Aeneis hatodik könyvében:⁸⁴

„Űl a szerencsétlen Theseus, s Phlegyas, valamennyi
Közt a legnyomorúbb, így int főnhangon az árnyból:
„Istent félni tanulj s igaz életet élni halandó!”
Ítt van a gaz, ki eladta honát, a trónra bitorlót
Állított, s haszonért törvényt bontott is, adott is“.

Mit tudjak én neked még többet is mondani? Ugysem tudnám a te minden hitványságodat kifejtteni és előszámlálni, hacsak a nyelvem nem volna vasból, az ajkaim pedig ércből.⁸⁵ De ha volna valaki, a ki a te minden gazzetteidet költői versben apróra elbeszélni akarná, talán túltehetne a smyrnai látnokon, a régi Homeroson és a Mincius mellől való Vergiliuson⁸⁶ Ovidiuszal együtt. De úgy hisszük, hogy a legkegyesebb császár (piissimi principis) megpróbáltatása, melyet a leghitványabbaktól szenvedett, semmi másért nem volt, csak hogy megbizonyuljon az ő jósága, mint egykor a boldog Jób türelme. De nagy különbség volt kettőjük üldözői között. Azok, a kik Jóbot bántalmazták, a boldog Tóbiás könyve szerint királyok voltak; de a kik őreá (t. i. a császárra) mérték a

legnagyobb csapást, azok törvény szerint való szolgálai voltak neki és az ő atyjainak is.

45. Compendiumból aztán elvitték a legkegyesebb császárt az aacheni palotába. Ennek hallatára hasonló nevű fia visszatért Bawariából, mert nagy fájdalmat érzett az atyját ért igazságtalanság fölött. Mikor megérkezett Frankfurt városába, rögtön követekül küldte innen Gozbold⁸⁷ apátot és presbytert, meg Morhard palotagrófot, azzal a követeléssel és parancscsal, hogy atyjára emberségesebb ítéletet hozzanak. De bátyja, Lothár, nem szívesen vette ezt a dolgot. Miután ezek a követek visszatértek, rögtön másokat küldött atyjához, a kiket azonban még abban is megakadályoztak, hogy őt láthassák.

46. Azután útra kelt Lothár Aachen városából és megérkezett Mainzba, a hol találkozott öccsével, s a hol nagyon is egyenetlen megbeszélést tartottak abban az ügyben, mert a Lothár-pártiak valamennyien igazságtalanul ellenségei voltak atyjának, a Lajos emberei pedig hívek voltak atyjához és ő magához is. Onnan visszatért Lothár Aachen városába és ott ünnepelte meg az Úr születése-napját, mialatt atyja még mindig fogságban volt.

834

47. Vízkereszt ünnepe után Lajos ismételtén követeket küldött atyjához a tiszteletreméltó apát és presbyter: Grimald,⁸⁸ meg a nemes és hűséges Gebaard herceg⁸⁹ személyében. Ezek Aachenbe érkezvén, Lothár megengedte nekik, hogy meglátogassák atyját, de föl vigyázók jelenlétében; ezek közül az egyiket Otgár püspöknek⁹⁰ hívták, a másikat a hűtelen Righardnak.⁹¹ Ez alkalommal üdvözölték őt hasonló nevű fia nevében. A titkos üzenetet azonban a jelenlevő örök miatt nem akarták neki megmondani, de bizonyos jelek és mozdulatok által megértették vele, hogy hasonló nevű fia nem helyesli atyjának ilyenén büntetését.

48. A követek távozta után Lothár arra kényszerítette atyját, hogy menjen vele megint Compendiumba, a mibe ő beleegyezvén, fiával együtt útra kelt. Ennek hallatára hasonló nevű fia erős hadsereggel utánuk ment; mikor már közelükbe ért, Lothár szabadon bocsátotta atyját, és elvált tőle gonosz tanácsadóival egyetemben. Hasonló nevű fia pedig hozzámént,

tisztességgel fogadta őt és megint visszavitte székhelyére, Aachenbe, és isten parancsára visszahelyezte őt az uralomba és helyére. És ugyancsak ott ülték meg az Úr szent husvétjának ünnepét. Ennek hallatára Ebo azonnal elakart menekülni; de elfogták és akarata ellenére a császár színe elé vezették, a ki őrizet alá helyezte őt.

49. Ugyanez évben, mely uralkodásának 21. éve, bűnbocsánatot hirdetett mindazoknak, a kik tőle akaratuk ellenére pártoltak el. És ez nem is volt terhes, sem nehéz feladat annak, a ki a legkegyesebb a császárok között; hiszen előbb is megbocsátott ellenségeinek, teljesítvén azt az evangéliumi parancsot, mely így szól: *Bocsássatok meg és nektek is megbocsáttatik.*⁹² Jeles és nagy jutalmat fog nyerni attól, a ki parancsúl rendelte: *A kit pedig az Úr szeret, azt megfenyíti; és megostoroz mindenkít, a kit fiául fogad.*⁹³ És a ki az Úrnak fenytéseit önkényt magára nem veszi, nem lehet az ő fia.

50. De mindenképen óvakodni kell attól, nehogy jövőre megtörténjék, hogy szolgák legyenek az ő tanácsosai; mert ezek, ha megtehetik, leginkább arra törekednek, hogy a nemeseket elnyomják, s hogy magukat silány nemzetségükkel együtt magasra feltolják. Ilyesmi nem illik az ő szent méltóságához, ilyesmi ritkán történt meg boldogemlékezetű atyja idejében, hogy valaki ezek közül méltóságra jutott volna. És az erős fegyelem az ilyent is megtanította arra, hogy ne kezdjen el majd gőgösködni. Nagyon nagy szükség van rá, hogy ez a példa követésre találjon. És a mint ő megpróbáltatása idején is megmaradt a legkegyesebb császárnak, ezek épen oly nagy mértékben szorongatták őt, a ki rájuk, méltatlanokra, minden jóságát rápazarolta. S hogy még miket tesznek alattvalóikkal, arról senkinek sem kell kérdezősködni.⁹⁴

51. Miután a császár a hatalomban megerősödött, hűséges követeket küldött Itáliába, hogy visszahozzák feleségét, a kit már annyi hazugsággal sujtottak. Ezek oda érkezvén, tisztességgel magukhoz vették őt és öröm meg vígság között vitték meg a császárhoz, a ki akkoriban aacheni székhelyén tartózkodott.

52. Lothár pedig Cavillonum városában tartózkodott, a hol sok minden rosszat elkövetett: kirabolta Istennek egyházait, és atyjának híveit, a hol csak kezébe kerültek — a követek kivételével mégis — martyrokká tette.⁹⁵ Azonkívül egy apácát, a ki Bernhard hercegnek Gerbirch nevű leánya volt, boros hordóba záratott, s bedobotott az Araris folyóba, melyről a költő így énekel:⁹⁶

Száműzött Parthus hamarabb kóstolja meg Arart,⁹⁷
A Tigris Germán . . .

Sokáig kínozza őt ottan, a míg megfojtotta gonosz tanácsosai feleségeinek ítélete alapján, hogy beteljesüljön a zsoltár jövendölése: *Szent leszel a szenttel, a gonosszal pedig gonosz leszesz.*⁹⁸

53. Ezután a császár követeket küldött hozzá, a tiszteletreméltó Markward apátot⁹⁹ és vele több más hívét, egy intő levéllel, a melyben mindenekelőtt arra figyelmeztette őt, emlékezzék meg a mindenható Istenről és az ő parancsolatairól, térjen le a gonoszság útjáról, lássa be, milyen szigorú ítélet vár arra, ki megveti Istent az ő parancsaiban. Azt mondja ugyanis Isten az ő parancsolataiban.¹⁰⁰ *Tiszteld atyádat és anyádat, és: A ki atyját vagy anyját gyalázza, halállal haljon.* Ezt a szabályt nem a próféták, s nem is az apostolok által hagyta meg, hanem Isten maga írta meg, s rendelte el, hogy megtartsák, és hogy milyen súlyos dolog ezt meg nem tartani, később maga mutatott rá a Deuteronomionban, mondván:¹⁰¹ *Ha valakinek makacs és erőszakos fia van, a ki nem hallgat atyja vagy anyja parancsára és fenytés után sem engedelmeskedik, ragadják meg őt, s vezessék a város vénei és az ítélőszék elé, mondván nekik: Ez a mi fiunk makacs és erőszakos, nem hallgat intéseinkre, dorbézoló, fényűző és lakomázó: kövezzék meg őt a város népe és haljon meg, hogy eltávolítsátok közülünk a bajt. És egész Israel hallja meg, hogy féljen.*

54. Miután Lothár a fentemlített követekkel tárgyalást folytatott, követségük nagyon felbőszítette őt, s büntetéssel

fenyegette őket, a mi mindéideig nem teljesült, s később is aligha fog teljesülni. Ezek visszatértek tőle a császárhoz, s jelentést tettek mindarról, a mit hallottak. Ezek fölött atyja nagyon elbúsulta magát, s nagy tömeget gyűjtván össze, elindult, hogy őt felkeresse. Hozzácsatlakoztak fiai is, Pippin nyugatról, hasonló nevű fia pedig keletről, mindketten nagy sokasággal, szolgálatkészen atyjuk iránt. És mikor közel jutottak Orléans városához, melynek közelében Lothár már említett gonosz tanácsadóival együtt tartózkodott, atyja intéseire sem akart megnyugodni, hanem egy éjszaka eltávozott — mintegy elmenekült — tőle. A császár ekkor követeket küldött utána, Badaradus¹⁰² szász püspököt, Gebhardust,¹⁰³ ezt a nemes és hűséges herceget és rokonát, a bölcs Berengart.¹⁰⁴ Ezek megjövén hozzá, főntemlített püspök a mindenható Isten és minden szentjeinek nevében meghagyta neki, hogy válják meg gonosz tanácsadóinak társaságától, hogy a császár hívei megbizonyíthassák, vajjon azt akarja-e isten, hogy viszályuk továbbra is fönmaradjon-e, vagy sem. A püspök követi jelentése után főntemlített hercegek előadták, a mit nekik meghagytak. Azután tüstént felkérte őket, hogy rövid időre távozzanak, mire tüstént visszahívta és arra kérte őket, hogy adjanak tanácsot neki minden dolgaiban. Azok pedig arra utasították őt, hogy kegyelemre adja meg magát a többi pártütővel együtt atyjának, előre is biztosítván nekik a békét. És ő megígérte, hogy azokkal együtt elmegy atyjához. A követek onnan visszatértek a császárhoz, hírül adván neki, miket végeztek.

55. Utánuk Lothár is megérkezett oda, a hol atyja, a császár tartózkodott. Ő sátrában ült, mely egy nagy térség közepén egy kimagasló helyen volt kifeszítve, a hol az egész hadsereg láthatta őt; hűségben maradt fiai mellette álltak. Majd Lothár is megérkezvén, atyja lábaihoz borúlt, utána pedig apósa is, a félénk Hug. Azután Matfried és a többiek is mindnyájan, a kik ama gáztett kezdeményezői voltak, miután a földről felkeltek, megvallották, hogy súlyosan vétkeztek. Erre Lothár hűséget esküdött atyjának, hogy engedelmeskedni fog minden parancsának, hogy Itáliába megy, ott

is marad, s csak atyja parancsára jön ki onnan. Aztán a többiek is esküt tettek. És a kegyes császár bocsánatot ígért nekik, ha esküjüket megtartják. Majd haza küldötte őket, hogy vegyék birtokukba atyai örökségüket, s mindazt, a mit birtak, kivéve mégis azt, a mit az ő kezéből nyertek. Szétoszlottak akkor, és Lothár Itáliába ment az ő gonosz társaival; Matfried pedig, ki mindazoknak a bajoknak fő szerzője volt, nemsokára meghalt, és többen mások is. A kik pedig megmaradtak, azokat megszálla a láz.¹⁰⁵

56. A császár pedig tovább ment onnan, s megérkezett Theodo székhelyére, a hol az egész telet töltötte. Az Úr **835** születésének ünnepe után — a következő évben — nagy népgyűlést tartott, a hol megjelent Ebo is, ez az alacsony származású paraszt, a kit a püspökök ez alkalommal nem mertek jogerősen elmozdítani, mert attól féltek, hogy így őket is elárulná. Ezért is azt tanácsolták neki, jelentse ki, hogy a papi hivatalt ő semmiképen nem viselheti. Ezt meg is tette, s így egészen épségben elbocsáttatott. Ezt a dolgot azonban mindenestre helyesbíteni kell, mert sokkal jobb a szent atyák igazságos ítéletét alkalmazni vele szemben, mint a vallásosság ürügye alatt hamis kegyességet mutogatni.

57. Ugyanez évben a császár elment Lugdunumba,¹⁰⁶ a hol találkozott vele fia Pippin és Lajos — a ki még mindig utánzója a föntemplített fiúknak — a kik a fiatalabbak voltak.¹⁰⁷ Itt tartózkodott a császár fiaival együtt, mindaddig, a míg a Lothárhoz Itáliába küldött követek visszatértek hozzá. A császár onnan visszatért székhelyére, Aachenbe; Pippin Aquitániába, hasonló nevű fia pedig Austriába.

58. Ugyanez évben útközben meghalt Berengar, ez a hűséges és bölcs herceg, a kit a császár fiaival együtt hosszú ideig gyászolt. Ez az év pedig huszonkettedik éve Lajos úrnak, a legkegyesebb császár uralkodásának, a kit sokáig őrizzen és tartson meg ebben az életben és a kit e muló élet után vezessen el minden szentjeinek társaságába az, a ki áldott mindörökön örökké. Ámen.

A bécsi császári könyvtár codexében a következő folytatás található:

Uralkodásának 23. évében a császár tárgyalást tartott az **836** ő híveivel a theodói császári birtokon, május havában. Oda érkeztek meg Lothár köveitei Italiából, Wala apát,^{107/a} a hűtelen Richard és a hűséges Eberhard¹⁰⁸ több másokkal együtt, hírül adván, hogy ő szívesen eljön atyjához, ha békekészen megteheti. Erre néhány püspök és más előkelők esküvel fogadtak neki hűséget,¹⁰⁹ ha ugyan betegsége ebben meg nem akadályozza. Ezután a császár egyetemes gyűlést hirdetett Wormatia városába, s megparancsolta, hogy Lothár szeptember közepére ott megjelenjék. És mikor a kitűzött napon a császár nagy kíséretével Wormatiába megérkezett és fiai Pippin meg Lajos is hadseregükkel együtt, megint követek érkeztek oda Lothártól azzal a hírrel, hogy Lothár közben kétszer is súlyos lázba esett és egyáltalában nem jöhet. Ugyanez évben meghalt főntemlített Wala és még többen a hűtlenek közül. Ugyanez évben történt, hogy Hetti, a boldog¹¹⁰ Trieri érsek, isteni parancs sugallatára szent Castor testét elvitette régi nyugvóhelyéről, Caradonából,¹¹¹ abba a helységbe, melynek neve Confluentes,¹¹² a hol a Mosella a Rhenusba ömlik, abba a monostorba, melyet maga főntemlített érsek építtetett, a mint álmában megparancsolta neki szent Márton, a ki Triernek harmadik érseke volt. És szent Márton napján megérkezett a szent teste Confluentesbe nagy tisztelettel; és a következő napon — épen vasárnap volt — főntemlített püspök fölszentelte azt a templomot szent Castor és valamennyi szent hitvalló tiszteletére. A fölszentelés után pedig felvette a szent testét és nagy tisztelettel elhelyezte a templomban, a mint méltó is volt. A fölszentelés után való 8-ik napon, vagyis november 18-án a császár odaérkezett feleségével és gyermekeivel együtt és szent mise hallgatása után följánlotta aranyban és ezüstben való nagy ajándékait és ott maradt két napon és két éjen át. Viszont a főntemlített érsek sokféle ajándékban részesítette őt, valamint feleségét, gyermekeit és egész háza

népét is. A császár visszatért székhelyére, Aachenbe és ott töltötte az egész telet.

837 A 24. évben pedig kihirdette a császár, hogy Rómába akar menni nagy hadsereggel, Pippin és Lajos fiaival együtt és a danaok ellen több helyen őrállomásokat létesített. Azok a danaok pedig hajókon eljöttek az egyik állomáshoz, a hol nagyon sok keresztényt megöltek; elesett akkor Hemming, a ki maga is dán származású volt, ez a jó keresztény herceg és egy másik herceg: Eckehard és a császárnak több előkelő embere.¹¹³ Sokat el is fogtak, a kiket azonban később kivágtak. A császár ennek hallatára elhalasztotta hirdetett útját és Gundulf földjénél¹¹⁴ visszafordulván seregével együtt Noviomagus kastélyba ment, mely a Waal folyó mellett fekszik.

(A királyok származása és cselekedetei véget érnek.)

JEGYZETEK.

¹ Ezzel az évvel kezdi t. i. a krónikát Theganus, mint a melyik évben Lajos császárrá lett. E tétel további folytatása tulajdonképen a 6. fejezetben van.

² Ez a genealogiai sorrend nagyban egyezik a Mon. G. H. SS. II. 308. skk. lapjain található genealogiával.

³ Nagy Károly.

⁴ Eredetiben : Suavorum.

⁵ Imma férje nem ismeretes.

⁶ Született 778-ban.

⁷ Máté 23. 35.

⁸ Chrodegang, metzi püspök.

⁹ 810. jul. 8.

¹⁰ 811. decz. 4.

¹¹ Eredetiben : locopositis = vicariis = vicecomitibus.

¹² 813. szept. 11-én.

¹³ T. i. Nagy Károlynak nem törvényes házasságból született fiaival. L. alább.

¹⁴ Wattenbach az *iniusta munera*-t *igaztalan (megvesztegetésre szolgáló) ajándékokkal* fordítja, a *munus* szónak a Vulgataban gyakran előforduló jelentése alapján. Az értelem azonban mind a két esetben egy.

¹⁵ Kölni érsek.

¹⁶ 814. jan. 28.

¹⁷ Lukács, 23, 46. és Zsoltárok. 31. 6.

¹⁸ Az *indictio*-számítást lásd Horváth Árpád : A diplomatikai korszak alapvonalai. Budapest. 1884. 76 skk.

¹⁹ Nagy Károly 813 kora tavaszán követekül küldte Konstantinápolyba Amalhar trieri püspököt és Pétert, Nonantula (Modena) apátját, hogy Mihály császárral a béke ügyében tárgyaljanak. Mikor azonban megérkeztek, már Leo császár ült a trónon. Ez aztán fentiekkel követekül küldte Károlyhoz Christophorus protospathariust és Gregorius daikononust; a császárt azonban már nem találták életben. V. ö. Einhard : Annales, A. 813. M. G. H. Sript. T. I. p. 200.

²⁰ Lajos eredeti okmányaiban a H betű keresztvonását maga a császár húzta meg *monogrammjában*.

²¹ Beneventumban egy langobárd herceg uralkodott, ekkor épen II. Grimoald, Arichis fia.

²² A birodalmi évkönyvek szerint 7000 *solidust*.

²³ Nagy Károly Pippin halála után (810) Itália királyságát az ifjú Bernhardnak, Pippin fiának adta. Bernhard ezt a méltóságát Jámbor Lajos alatt is megtartotta mindaddig, a míg ellene föl nem lázadt. L. alább.

²⁴ L. 11. jegyz.

²⁵ Paderbornban.

²⁶ T. i. dánok.

²⁷ Szlávok alatt itt a *sorabok* értendők, azok a szláv törzsek t. i. a melyek a Saale és Elbe között dél felé egészen Csehországig és a Fenyőerdőig terjedőleg laktak. Az Elbe jobb partján Lausitzban és máshol lakó sorabok a németek előtt e korban teljesen ismeretlenek voltak, csak jóval később terjeszkedett ki ezekre a vidékekre a német uralom és colonisatio.

²⁸ IV. István, a kit tévesen V.-nek is neveznek.

²⁹ Zsoltárok könyve. 118. 26. 27.

³⁰ Az úgynevezett *acclamatio*-t; ez volt a neve Rómában azon hízeltő szerencsekívánatoknak és határozatoknak, melyeket a *senatus* a császárok részére hozott.

³¹ Simson B. szerint okt. 5.-én.

³² 817. jan. 24.-én.

³³ Ezt a hármast osztást Origens csinálta és az egyház állandóan megtartotta.

³⁴ *Ad mensuram*: t. i. a szerint, a milyen mulatságos dolgot hallottak, vagy láttak.

³⁵ T. i. minden alkalommal gondoskodott a betegek és gyámoltalankok fölveteléről és ellátásáról.

³⁶ Királyok I. könyve. 13. 33.

³⁷ *Canones apostolorum* c. 39.

³⁸ E könyv a lelki pásztor gondjairól szól.

³⁹ Malfatti (Bernardo *red' Italia*, Firenze, 1876) e vád helyességét kétségbevonja.

⁴⁰ Châlon-sur-Saône.

⁴¹ Hardrad gróf és a keleti frankok összeesküvése 786-ban történt.

⁴² 818. ápr. 17.

⁴³ Drogo és Hug Nagy Károly fiai Regina, Theodorich pedig Adallinde nevű ágyasától.

⁴⁴ Drogo Metz püspöke, Hug St. Quentin és St. Bertin apátja lett.

⁴⁵ Bretagne, a bretonok földje. E hadjáratról részletesen tudósít Ermoldus Nigellus, lib. III. (M. G. H. SS. T. II. 499. skk.).

⁴⁶ 818. okt. 30.-án, Angersben.

⁴⁷ Einhardnál Liudevít, alsó Panonnia hercege; a hadjárat külföldön több évig tartott. L. Einhardi *Annales*. A. 820. (M. G. H. SS. T. I. 206. skk.).

⁴⁸ Az eredeti szöveg e helyen fölötte pongyola. Hogy a gyávaság Hugot és nem Etich-et illeti csak az '55. fej. alapján állítható. Etich vagy Etico elsassi herceg volt, szent Odilia atyja. Hugo tours-i gróf.

⁴⁹ Attigny.

⁵⁰ Szent-Vedastus kolostor apátja. St. Vedastus = St. Waast, Arrasban.

⁵¹ Redica = ducatus Curiensis, a churi hercegség.

⁵² 824. április vagy május havában.

⁵³ Mainzban történt a szent Alban templomban; ez alkalommal Heriold fiát is megkeresztelték nagyszámú kíséretével együtt. Heriold vagy Harald Dánia királya volt, a kit korábban elűztek, de most ellenségeivel kibékült és az uralmat velük megosztotta. Harald Mainzból hajón Dániába ment, magával vitte a később oly híressé lett Ansgar püspököt, a ki a pogány észak megtérítésén teljes erejéből fáradozott. „Frisiának nagy részén“ valószínűleg Rustringen grófságot kell értenünk, a melyről Einhard beszéli, hogy Lajos Haraldnak adta, hogy ha ismét elűzik, tegyen hova fordulnia.

⁵⁴ Commercy a Maas mellett.

⁵⁵ Compiegne.

⁵⁶ St. Denis apátja.

⁵⁷ Amiens-i püspök.

⁵⁸ Hug, tours-i gróf, Lothár apósa.

⁵⁹ Orléansi gróf.

⁶⁰ Bernhard herceg szent Vilmos toulouse-i grófnak, és a sara-cénok ellen küzdő híres hadvezérnek fia volt; később Anianeban szerzetessé lett (806). Bernhard Septimania hercege volt, s Barcelonában székelt.

⁶¹ Nimwegen.

⁶² Theodo = Thionville = Diedenhofen.

⁶³ Mainz.

⁶⁴ T. i. Bawariaba; találkozásuk Augsburgban történt a Lech mellett.

⁶⁵ Thegan természetesen gúnyolódik; épen ellenkezője áll.

⁶⁶ Limoges.

⁶⁷ Doué, Saumur mellett.

⁶⁸ Strassburg és Basel.

⁶⁹ Az előtt „Vörös mező“-nek hívták.

⁷⁰ IV. Gergely, pápa volt 827—844.

⁷¹ Közöttük voltak nevezetesen: Lajos öccse Drogo, Modoin autun-i püspök, Wilerich bremen-i püspök és Adalrich sens-i püspök.

⁷² Erről a nevezetes eseményről pontosabb értesítést találunk a st. bertini-i kolostor évkönyveiben (833. évhez) és Anonymusnak Jámbor Lajos életrajzában (833. évhez, 48. fej.).

- ⁷³ Tortona.
- ⁷⁴ Jeremiás siralmai, 5. 8.
- ⁷⁵ Máté, 10. 24.
- ⁷⁶ Pál levele a rómaiakhoz, 13. 1.
- ⁷⁷ Péter 1. levele, 2. 17. 18.
- ⁷⁸ Máté, 4. 9.
- ⁷⁹ Ézsaiás, 37. 36.
- ⁸⁰ Apostolok cselekedetei, 12. 23.
- ⁸¹ Jézus Sirach, 33. 25.
- ⁸² Zakariás próf. 13. 3.
- ⁸³ Lásd a 37. fejezetet.
- ⁸⁴ Aeneis VI., 617—621. (Barna Ignác fordítása).
- ⁸⁵ Mint Simson megjegyzi e szavakban is az Aeneis idézett helyét követő sorok csendülnek meg. (625—627. sor).
- ⁸⁶ Mantua, Vergilius szülővárosa, a Mincius (ma Mincio) mellett feküdt.
- ⁸⁷ Nieder-Altach apátja és főkaplán.
- ⁸⁸ Weissemburgi apát.
- ⁸⁹ Lahngau grófja.
- ⁹⁰ Mainzi püspök.
- ⁹¹ Főajtónálló.
- ⁹² Lukács. 6. 37.
- ⁹³ Zsidókhöz írt levél, 12. 6.
- ⁹⁴ Mert úgy is tudja mindenki.
- ⁹⁵ T. i. megkínoztatta őket, mint a martyrokat.
- ⁹⁶ Vergilius. Eclog. I. 63. (Jámbor Pál (Hiador) fordítása).
- ⁹⁷ A Saône folyó; Cavillonum = Châlon sur Saône.
- ⁹⁸ Zsolt. 18. 27.
- ⁹⁹ Prümi apát.
- ¹⁰⁰ Mózes II. könyve. 20. : 12. ; 21. : 17.
- ¹⁰¹ Mózes V. könyve. 21. 18—21.
- ¹⁰² Paderborni püspök.
- ¹⁰³ Ugyanaz. a kiről a 47. fejezetben is említés történik, jóllehet Pertz e helyen a legjobb kéziratok után „Gerhardus“-t vett föl a szövegbe.
- ¹⁰⁴ Gothia hercege, Bernhard utóda.
- ¹⁰⁵ Ez csak 836. őszén történt. L. Simson II. 166.
- ¹⁰⁶ Tulajdonképen a Rhône mellett fekvő Stremiacumba (Cremieu), a hol junius havában birodalmi gyűlést tartott.
- ¹⁰⁷ Ez az értelem Simson fejtegetése alapján való (Forsch. X. 333.), a ki ebben az állításban a 3. fejezetre talál vonatkozást.
- ^{107/a} Wala, Corbie apátja, Adalhard testvére, atyjuk Bernhard volt, Martell Károly fia.
- ¹⁰⁸ Friauli ögróf.

¹⁰⁹ E helyen bizonyára kimaradt ez: „és megfogadta, hogy eljön.“

¹¹⁰ Beatus, néha élökre is vonatkozik. Hetti csak 847. Máj. 27-én halt meg.

¹¹¹ Karden, a Mosel mellett.

¹¹² Koblenz.

¹¹³ Hemming, Halfdan fia, Harald testvére, hűbéres volt Walcheren szigetén, Seeland partja mellett. Walcheren akkoriban el volt pusztítva és a Nimwegen mellett fekvő Dorestadt a dánok hatalmában volt. Ekkehard gróf volt ugyanitt.

Gondreville, Meurthe departementben.

(A jegyzetek nagyobbrészt Pertz (M. G. H. Ss. II. 590—604 I.); v. Jasmund (Die Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit. IX. Jahr. 4. Bd.), Wattenbach (U. a. 2. kiadás) és Simson (Forsch. X.) szerint valók).

(A fordítás Pertz szövege alapján készült. M. G. H. Ss. II. 590—604.)

